

temeljito razčlenjuje stike in odmike med etnologijo Francije in socialno antropologijo, naše etnologije in krajevnih študij o krajih na Slovenskem z zelo podobnimi poudarki in spoznanji pa sploh ne omeni in s tem bralcu zamolči neko zelo pomembno razsežnost branja te knjige.

Mojca Ravnik

Dorica Makuc, *Aleksandrinke*. Gorica, Goriška Mohorjeva družba 1993. 171 str., ilustracije.

Novinarko Dorico Makuc poznamo predvsem po zanimivih dokumentarnih filmih. Pred dvajsetimi leti se je lotila serije filmov o slovenskem izseljenstvu z naslovom Po sledih Slovencev po svetu, že leta 1975 pa je posnela film Žerjavi letijo na jug, v katerem pripoveduje o ženah s Primorskega, ki so služile v Egiptu. Življenjske zgodbe tako imenovanih Aleksandrinke so ji vzbudile zanimanje in za več let se je usmerila v preučevanje virov in literature, leta 1992 pa je deset dni prebila v Kairu in Aleksandriji. Tam se je srečala z zadnjimi Aleksandrinkami in z ljudmi, ki so bili z njimi v stiku, iskala je dokumente o njihovih ustanovah in društvih in si ogledala kraje njih bivanja.

Knjiga pred nami je rezultat teh poizvedovanj. Vsebinska je v njej razvrščena po etapah pisateljčinega potovanja. Prične se z vzletom s tržaškega letališča in postankom v rimski letališki čakalnici. V prvih poglavjih, še preden se dotakne egipčanskih tal, avtorica na splošno oriše žensko izseljevanje v Egipt.

Izseljevanje deklet in žena v Egipt se je začelo v drugi polovici prejšnjega stoletja. V Spodnji Vipavski dolini, od koder jih je največ odšlo, so težko živele kmečke družine z veliko otrok. To je skopa zemlja, ki je bila takrat daleč od gospodarskih tokov, ki jih je železnica preusmerila stran od njihovih krajev. V prvi svetovni vojni so bili ti kraji opustošeni. Po vojni so se ljudje zadolževali za popravilo porušenih hiš, dolgove pa težko odplačevali. Trst brez zaledja ni več dosegel prejšnje gospodarske moči. Kmetje so izgubili nekdanji odprti trg za svoje pridelke. Za Slovence je prišlo obdobje fašizma z raznarodovalno politiko. Od druge polovice prejšnjega do prve polovice tega stoletja so dekleta hodila služiti, možje pa za zaslužkom v Ameriko.

Z odprtjem Sueškega prekopa leta 1869 so se odprle nove možnosti za zaslužek v Egiptu. Od leta 1836 do 1978 je število tujcev v tej deželi naraslo od 3000 do 68000. Dokončno so priseljevanje tujcev ustavili politični dogodki v petdesetih letih. Potem, ko so leta 1952 egiptovski oficirji izvedli državni udar, so leta 1956 v Egiptu sprejeli nov zakon o državljanstvu in odločbe o dovoljenju za bivanje posameznih tujcev. Sledil je množičen odhod tujcev iz Egipta. Ves ta čas so tujci potrebovali služkinje, dojilje, otroške varuške in sobarice. Med domačinkami jih ni bilo mogoče dobiti, zato so prihajale od drugod. Glas o dobrem zaslužku je odmevalo tudi v vaseh Spodnje Vipavske doline. V Egiptu so služkinje zaslužile tri do štirikrat več kot v Trstu ali na Dunaju. Največ je bilo Italijank, Grkinj in Slovenk, a po snažnih, pridnih in gibčnih Slovenkah je bilo največje povpraševanje.

O začetkih izseljevanja v Egipt v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja je malo točnih podatkov. O tem pišejo dokumenti iz tega časa v arhivu goriške nadškofije, v katerih je zaslediti zaskrbljenost cerkvenih krogov zaradi množičnega odhajanja dojilj in dekel z Goriškega v Egipt. Pri okrajnem glavarstvu so celo poskusili preprečiti izdajanje potnih dovoljenj, a niso uspeli, saj bi bilo tako omejevanje protizakonito.

Prva poročila o Slovenkah v Egiptu so iz konca prejšnjega stoletja izpod peres slovenskih popotnikov. Leta 1892 je pisatelj in teolog Frančišek Lampe v knjigi Jeruzalemski

romar navedel, da je na delu v Aleksandriji nad 2000 Slovencev in Slovenk, največ z Goriškega. Deset let kasneje pa je zdravnik Karel Pečnik v spisu v Mohorjevem koledarju leta 1902 prvič podrobneje opisal Slovence v Egiptu, ki naj bi jih bilo takrat 5300. Razen nekaj boljših družin so bile v večini slovenske služkinje, katerih število je cenil nad 5000. Bile so dekle, sobarice, dojlje, prodajalke itd. in so prihajale največ z Goriškega, Tržaškega, nekoliko manj s Kranjskega. Tudi Štajerk ni bilo dosti, še manj Korošic. Karel Pečnik je sodil, da jih je bilo v Aleksandriji 3000, druge pa so bile raztresene po raznih egipčanskih mestih. Domači so jih imenovali »Aleksandrinke«, v Egiptu pa so jih v času Avstroogrške sprva imeli za Nemke, pozneje pa so jih vedno bolj imenovali »les Goriciennes«, »les Slaves« ali »les Slovènes«.

Nekatera dekleta in žene so se vrnile domov z dobrim zaslužkom in ostale doma, druge pa so se v Egipt odpravile večkrat. Po vsakem porodu je imela ženska možnost, da v Egiptu dobro zasluži kot dojlja. Nekatere so se tam poročile in tudi prestopile v islamsko vero. A če jih je mož zapustil, so ostale same in zapuščene. Za nekaterimi je izginila vsaka sled. Pisatelji, ki so ženskam odsvetovali pot v Egipt, so jih svarili pred trgovino z belim blagom in pred nevarnostjo nepremišljene poroke s tujcem. Poroke Slovenk s tujci naj bi Slovincem škodile. Zanimivo pa je, da je prav Karel Pečnik, vnet nasprotnik izseljevanja, priznal, da se v Aleksandriji »dosti manj deklet izpridi nego v Trstu in drugih avstrijskih mestih«. P. Benigen Snoj, duhovnik v Egiptu, je v mesečniku Cvetje z vertov sv. Frančiška leta 1910 objavil napotke za pošteno življenje v tujem svetu. V Egipt je potoval tudi Andrej Gabršček, o čemer je pisal v svoji knjigi Goriški Slovenci, Ljubljana 1932–1934. Skušal je zaježiti negativne pojave ženskega izseljevanja iz Goriške v Egipt. Seznanil se je z delovanjem svetovne lige za boj proti trgovanju z belim blagom in hotel je ustanoviti v Aleksandriji Delavsko podporno društvo po zgledu goriškega, a mu to ni uspelo.

Najstarejši in najuspešnejši ustanovi za Slovenke v Egiptu sta bili zavetišči v Aleksandriji in v Kairu. Nastali sta zaradi potreb zapuščenih, brezposelnih, ostarelih in bolnih, a sta prerasli v družabni in kulturni središči.

Prvo zavetišče za brezposelne služkinje je bilo pri društvu »Slovenska palma ob Nilu«, ki je bilo ustanovljeno v Aleksandriji leta 1895. Leta 1898 so odprli azil Franja Josipa, ki je bil namenjen služkinjam avstro-ogrške narodnosti, a to so bile same Slovenke. Na pobudo duhovnika Benigena Snoja je bila leta 1902 v Aleksandriji ustanovljena Krščanska zveza Slovenk. Društvo »Slovenska palma ob Nilu« je ustanovilo tudi knjižnico slovenske naselbine in prvo slovensko šolo leta 1908.

Tega leta so prispele v Egipt prve slovenske šolske sestre, ki so bile nato najpomembnejša opora in gonilna sila vseh dejavnosti za pomoč slovenskim ženam v Egiptu. V Aleksandriji so najprej odprle ljudsko šolo z otroškim vrtcem. Službeni jezik je bil nemški, a sestre so poučevale tudi slovensko, hrvatsko in francosko. Njihovo delovanje se je leta 1912 razširilo tudi na azil Franje Josipa, ki je potreboval novo vodstvo. Od leta 1912 je v Aleksandriji obstajalo tudi katoliško in mednarodno društvo za varstvo deklet.

V Kairu so slovenske ustanove nastale nekoliko kasneje, čeprav je tudi tu že v prejšnjem stoletju bila precej močna slovenska naselbina. Tudi duhovnik Jurij Trunk, ki mu je zdravnik Karel Pečnik svetoval zdravljenje v Nilovi deželi, v svojem spisu o Kairu, objavljenem v koledarju Mohorjeve družbe leta 1908, kairskih Slovencev ne omenja. V Kairu je bilo leta 1908 ustanovljeno društvo sv. Cirila in Metoda z živahnim kulturnim delovanjem. Kairska podružnica šolskih sester pa je bila odprta šele leta 1928 in je začela delovati leto dni kasneje.

Slovenke v Egiptu so težko občutile politične dogodke, vojne in spremembe meja v tem stoletju. Med vojnama so bili stiki z domovino prekinjeni, tako da se niso mogle

vrniti, niti niso ničesar vedele o usodi domačih. Po prvi vojni njihovi domači kraji niso bili več pod Avstrijo. Azil v Aleksandriji sta takrat italijanski in avstrijski konzul prodala in sledil je pregon šolskih sester, ki pa niso odšle domov, ampak so se preselile v stavbo, kjer so še danes. V drugi svetovni vojni je bila Aleksandrija najpomembnejše britansko oporišče. Zanimivo je, da so azil po napisu na pročelju: »Pridite, molimo.« najprej opazili poljski vojaki. Nato so ga odkrili Slovenci, bivši italijanski ujetniki.

Drugi del knjige se začne s pristankom letala na kairskem letališču, kjer pisateljico pričakata edini Slovenki v kairskem zavetišču, šolski sestri Silverija in Ignacija. Odpeljeta jo v nekdanje zavetišče, ki je danes dom univerzitetnih študentk, odprt dekletom ne glede na narodnost in veroizpoved. Zavetišče v Aleksandriji pa je postalo dom za ostarele, prav tako v ekumenskem duhu odprt za razne narodnosti in veroizpovedi.

Dorica Makuc se je pred prihodom v Egipt pogovarjala že z mnogimi Aleksandrinkami v domovini. Od njih je dobila tudi naslove in naročila za znance, sorodnike in prijatelje v Egiptu. V knjigi opisuje te obiske in pogovore o usodah, ki jih ni možno posploševati, čeprav imajo tudi marsikaj skupnega. Neka sestra ji je pripovedovala o trpljenju mladih mater, ki so se po vsakem porodu vračale v Egipt kot dovilje, da bi se doma rešili dolgov. Drugače je o življenju v Kairu pripovedovala žena, ki se je v Egiptu rodila, se šolala in maturirala na angleški šoli. Njeni starši so se poročili v Kairu leta 1926. Oče je bil šofer. Doma so govorili slovensko, oče je otrokom bral Gregorčičeve pesmi, ob nedeljah pa so hodili k slovenskim šolskim sestram. Navaja tudi zgodbo zadnje Slovenke v aleksandrijskem azilu, ki se je vrnila v domovino in je nato redno prihajala v Kairo na obisk k družini, kjer je služila. Izvemo za usodo žene, ki se je poročila z Afričanom, prestopila v muslimansko vero, nato pa jo je mož zapustil samo z otrokoma. Preživljala ju je kot služkinja pri družinah, nato pa se je izčrpana zatekla v aleksandrijsko zavetišče in se vrnila v katoliško vero. Dorica Makuc je pogovore snemala in sogovornikom ponudila možnost, da si pošljejo sporočila. Tako je posnela zvočne pozdrave med slovenskimi in egipčanskimi otroki neke Aleksandrinke, ki se je v Egiptu drugič poročila, in med slovensko varuško in nekdanjo egipčansko varovanko. V Egiptu je imela tudi videokaseto dokumentarnega filma Žerjavi letijo na jug in ga je tam pokazala. Obiskala je cerkev sv. Katarine, v katero so zahajale Slovenke, listala po matičnih krstnih in poročnih knjigah z vpisi slovenskih imen in narodnosti. V samostanski kapeli si je ogledala sliko Svetogorske matere božje, ki jo je naročila prednica azila sv. Frančiška, doma iz Solkana.

Knjiga se konča s poglavjem Povratek in s slikami povratnic, ki so jih posneli v filmu Žerjavi letijo na jug, s čemer se tudi avtoričina raziskava vrne na začetek.

Dorica Makuc je s filmom in s knjigo rešila pred pozabo zanimivo poglavje slovenskega izseljenstva. Ohranila je filmske portrete osebnosti, zvok njihove pripovedi, našla je podatke, dokumente in fotografije in ujela pojav v njegovem zatonu. Preučila je arhiv goriške nadškofije in v njem odgovore na vprašalnik goriškega nadškofa o izseljevanju; kroniko šolskih sester v Aleksandriji; članke od najzgodnejših v Mohorjevih koledarjih do novejših v Slovenskem izseljenkem koledarju; zapisnike o delovanju društva sv. Cirila in Metoda v Kairu; matične knjige, ki jih imenuje »zgodovinski dokument naše prisotnosti v Aleksandriji«. V knjižnih omarah kairskega zavetišča je odkrila vse polno knjig in časopisov, ki so bili na voljo slovenske knjižnice v Kairu. Najbolj pa se je razveselila Bazovice, slovenskega časopisa, ki je izhajal v Kairu med drugo svetovno vojno in je bil namenjen primorskim Slovencem, ki so takrat živeli v Egiptu, še posebej bivšim italijanskim vojakom.

Dorica Makuc je raziskovala navidezno lahkotno novinarsko, a v resnici po zahtevni metodi, ki je obsegala terensko raziskavo na domačem terenu, pregled arhivov in literature (med literaturo navaja tudi seminarske naloge študentov oddelka za etnologijo),

filmsko snemanje, terensko raziskavo v Egiptu. V opise Kaira in Aleksandrije je vključila odlomke iz potopisov, s katerimi bi bralec čim bolj predstavila okolje, v katerem so se znašla dekleta in žene, še posebej za čas, o katerem ni mogla dobiti neposrednih pričevanj. Tako je, poleg že navedenih, uporabila opis Josipa Šveгла, ki je potoval iz Trsta v Aleksandrijo leta 1859 kot eden prvih Slovencev, ki so se odločili za turistično potovanje v Egipt. Daljši odlomek je navedla tudi iz knjige *Manners and Customs of the modern Egyptians*, ki jo je napisal Edward William Lane v angleškem jeziku v letih 1833 - 1835. V knjigi se večkrat naveže na Franceta Bevka povest *Žerjavi* iz leta 1932, ki govori prav o nesrečni materi dojlji. Kot rdeča nit pa se skoz besedilo vleče Aškerčeva pesnitev *Egipčanka*, ki govori o Maliki, ki se je po eksotičnem, dogodivščin polnem, življenju vrnila domov v svili in diamantih, a bolna in nesrečna zaradi zapravljenosti mladosti. Poleg usod slovenskih deklet in žena je v knjigi prikazano tudi delovanje ljudi, ki so nudili pomoč potrebnim. To so bile šolske sestre in dušni pastirji, ki so vztrajali z zadnjimi slovenskimi ženami, danes pa vzdržujejo svoje ustanove za druge, ki so potrebni pomoči. Njihovo delo izpričuje izredno močne in sposobne osebnosti. Ustanove, ki so jih imeli v skrbi, pa so pod njihovim vodstvom prerasle v družabna in kulturna središča.

Delo Dorice Makuc poraja vprašanja za morebitne etnološke raziskave o tem, kaj se je medtem dogajalo v vaseh, od koder so odšle žene in v njihovih družinah. Zakaj so se iz nekih vasi tako množično odpravljale v Egipt, iz sosednjih pa ne, kakšne vezi so že doma obstajale med njimi in kako so živeli možje in otroci v njihovi odsotnosti? Če takih raziskav ne bo, je Dorica Makuc še toliko bolj zaslužna, ker je opravila temeljno delo. Če pa bodo, jim bodo njeni izsledki neprecenljiva opora.

Mojca Ravnik

Michelle Z. Rosaldo, *Knowledge and Passion: Ilongot Notions of Self & Social Life*, Cambridge: Cambridge University Press, 1980. 286 str.

Za osemdeseta leta lahko rečemo, da je značilen ponoven vzpon psihološke antropologije, ki traja še sedaj. Med glavnimi avtorji te poddiscipline kulturne antropologije je bila tudi Michelle Zimbalist Rosaldo. Na žalost se je leta 1981 smrtno ponesrečila na terenskem delu na Filipinih. Ni jo sicer zadela usoda antropologa Williama Jonesa, ki so ga v začetku tega stoletja ubili filipinski lovci na glave Ilongoti, Rosaldova je namreč padla v globoko sotesko. Z njeno smrtjo sta psihološka in feministična antropologija izgubili pomembno avtorico, saj je bila Michelle Rosaldo tudi ena izmed vodilnih sodobnih feminističnih antropologinj.

Avtorica je nekaj let preživela med ljudstvom Ilongoti skupaj s svojim možem Renatom Rosaldom, od leta 1967 do 1969 in devet mesecev leta 1974. Ilongotov je bilo leta 1974 približno 3500. Bili so lovci na glave, ta šega je zaradi pokristjanjevanja že precej izumrla, vendar ima še vedno pomembno vlogo v načinu življenja Ilongotov. To vlogo je med drugim poskušala osvetliti Michelle Rosaldo v svoji knjigi *Knowledge and Passion*.

Avtorico je zanimalo, zakaj so ubijali in kakšno vlogo je imelo ubijanje v socialnem življenju Ilongotov. Prek jezikovnih izrazov, ki izražajo čustva, je podala zelo natančen poskus prevoda ene kulture v drugo. Tako je na primer ugotovila, da sta *liget* in *beya* globoko vpletena v socialno življenje Ilongotov, pri čemer prvi izraz pomeni neko »energijo, strast«, drugi pa »znanje«. *Liget* je zelo povezan z lovom na glave, saj s slednjim moški dokažejo, da imajo veliko *ligeta*, ki pomeni za Ilongote statusni simbol. Včasih so samski moški pred poroko morali ubijati, da so se potem lahko poročili in je bilo ubijanje nekakšen obred prehoda. Danes, ko so Ilongoti večinoma pokristjanjeni in je ubija-